

De CIA, gestruikeld over Thomas Jefferson

J. R. Evenhuis

journalist, Rome

De Slag bij Waterloo had plaats op een plek die de overwinnaar, Wellington, van zijn leven niet zou hebben uitgezocht. Het liep goed af, maar het ongelukkige terrein — in die zin dat het Wellington, die in België de eerste keus had, geen enkel natuurlijk voordeel bood — woog zwaar op zijn overwinningskansen, en helaas eveneens op de verliescijfers.

Dit was de achtergrond van Wellingtons opmerking: „I am humbugged”, toen hij overhaast zijn Brusselse cocktailparty moest verlaten. Napoleon was hem inderdaad te slim af geweest. Maar men kan het ook anders stellen: zijn inlichtingendiensten waren niet in staat geweest hem tijdig een goed beeld te geven van Napoleons opmars. Resultaat: een vrij „domme” en zeker zeer bloedige slag in de open roggevelden van Waterloo, omdat de „intelligence” niet zo intelligent had kunnen zijn te leveren wat Wellington ervan verwachtte.

Men meent tegenwoordig ook te weten waaróm deze zaak zo slecht liep. Het was, om zo te zeggen, een kwestie van publieke opinie. De Belgen, in wier land dit alles voorviel, zouden reeds in 1815 zo weinig voor hun aansluiting bij Nederland hebben gevoeld dat zij als tipgevers door de inlichtingendienst van Wellington welbewust werden verwaarloosd. Zo kwam alles neer op een dun scherm van verkenneren aan de Belgisch-Franse grens en daarbij haperde het aan de verbindingen in de richting van Wellingtons hoofdkwartier.

Tot zover deze geschiedenis. Het actuele eraan is niet ver te zoeken, na alles wat er de laatste tijd rondom de Central Intelligence Agency is gebeurd. Een Amerikaanse president zou nu met recht ook kunnen zeggen: „I am humbugged”. President Ford heeft het overigens met zoveel woorden gezegd:

Without effective intelligence capability, the United States stand blindfolded and hobbled. (State of the Union, januari 1976)

Verder heeft het er de schijn van dat de Amerikaanse publieke opinie zich soms even weinig bij

goede inlichtingendiensten betrokken voelt als de Belgische plattelandsbevolking bij de uiteindelijke afloop van de militaire botsing van 1815.

The Congress in its present mood will not like this ideal, for it implies that certain matters of supreme national importance should be kept secret; and there are no votes to be won from secrecy. On the other hand there can be no democratic votes at all after too long a series of national defeats. (Constantine FitzGibbon — *Encounter* (1975)(8))

En zo zeggen nu velen die in dit opzicht geen eenzijdige ontwapening wensen voor te staan, dat „I am humbugged” na. En was het maar eenvoudig pech, zoals in Wellingtons geval. Een ander soort „humbug” komt er nog bij, in de vorm van publicaties die willen bewijzen dat „elke” inlichtingendienst in een democratisch land uit den boze is omdat de kracht van een democratie elders ligt. In het bijzonder in de Verenigde Staten willen dergelijke radicale pseudo-oplossingen wel eens heel goed klinken want ten slotte is Amerika, thans precies 200 jaar geleden, op een zeer speciale wijze tot stand gekomen. Daarin was oorspronkelijk weinig plaats voor al de machtsapparaten die de Verenigde Staten zich in de loop van de afgelopen 200 jaar hebben moeten aanschaffen, in het snelste tempo wel na 1945 en niet bepaald uit vrije wil.

On-Amerikaans?

Men stelle zich evenwel de situatie in de wereld maar eens voor als president Truman zou hebben geoordeeld dat spionage een „un-American activity” diende te blijven zoals zij — afgezien van een onvermijdelijke functie in het kader van oorlogshandelingen — tot aan zijn tijd feitelijk was geweest. De nieuwe grote antagonist, de Sovjet-Unie, mocht dan zijn ontstaan uit een revolutie met de hoogste ideologische pretenties, Truman voelde zich toch maar het meest op zijn gemak met een geheime-politie-naar-goed-Russisch-recept, ook in internationaal verband. En zo schreef hij op 22 januari 1946 dan zijn in onze dagen nogal omstrede

brief aan enkele van zijn ministers, waarin hij hun de vorming opdroeg van een National Intelligence Authority, die bij de oprichting in 1947 werd omgedoopt in Central Intelligence Agency.

Jefferson, 19e-eeuwse Mao

Om te begrijpen wat hier in de Amerikaanse context gebeurde, heeft men een repoussoir nodig. Het beste kan daarvoor Thomas Jefferson dienen, een van de ondertekenaars van de Declaration of Independence, want de Amerikanen komen nog steeds bij voorkeur op deze Jefferson terug als zij de nieuwe machtsapparaten „un-American” vinden.

De jaren dat Thomas Jefferson president van de Verenigde Staten was (1801-1809) — hij weigerde een derde ambtsperiode en schiep daarmee een precedent waaraan alle Amerikaanse presidenten behalve Franklin D. Roosevelt (1933-1945) zich voortaan zouden houden — waren zeer belangrijke jaren voor de vorming van een zekere ideologie in de Amerikaanse buitenlandse politiek: niet alleen werd zij gericht op universele doelstellingen, maar daarnaast behield zij onmiskenbaar ook haar provinciale karakter, en dat was niet bevorderlijk voor de rol die de Verenigde Staten thans te spelen hebben gekregen.

De invloed van Jefferson op het denken van zijn landgenoten is zeer groot geweest. De Verenigde Staten moesten volgens hem een heel ander soort staat worden dan de wereld tot op dat moment had gekend, en het zou nogal verleidelijk zijn hem als een Amerikaanse „Mao” te gaan beschrijven. Allerlei parallellen zouden tussen diens Chinese experiment en het Amerikaanse van 200 jaar geleden te trekken zijn, met inbegrip van de conclusie dat het nieuwe in werkelijkheid niet zo nieuw is en meer op het herstel van een oud ideaal neerkomt.

Met de Chinese leider had Jefferson onder andere gemeen een merkwaardige behoefte om slechts in een landbouwende Amerikaan een goede Amerikaan te zien. Hij was evenmin bijzonder geporteerd voor al te intensieve relaties met de rest van de wereld. Als het aan hem had gelegen zou hij speciaal van de Atlantische Oceaan een „Chinese muur” hebben gemaakt, want de zaken die in Europa voorvielen, behaagden hem in het algemeen weinig. Het liefst zou hij een Amerika hebben opgebouwd zonder veel aanraking met Europa.

In 1807 gebruikte hij de Europese toestand tijdens Napoleon dan ook als een welkom alibi om het Congres een wet te doen aannemen die eenvoudig alle Amerikaanse handel met het buitenland ver-

bood (embargowet). De motivering was weliswaar dat de belligerenten door zo'n stap des te eerder toe zouden worden gebracht vrede met elkaar te sluiten, maar in feite had Jefferson meer nationale dan internationale bedoelingen. Zoals hij het ook zelf formuleerde, moest Amerika zich in zijn relaties met Europa China tot voorbeeld nemen.

„Jeffersonian democracy” is in de Verenigde Staten nog steeds een begrip. Want het was Thomas Jefferson die als geen ander het individu zijn rechten toestond en die in 1789 aan een andere grote figuur van Amerika's heroïsche tijd, zijn latere opvolger James Madison, schreef:

The rights of the whole can be no more than the sum of the rights of individuals.

Het was vooral deze opvatting die van Jefferson, mutatis mutandis, de „Mao” van de Amerikaanse revolutie heeft gemaakt. Kwam het principe in gevaar, dan zat er niets anders op dan een nieuwe revolutie te ontketenen... „to keep government in order”. Jeffersons ideaal was in feite dan ook „an insurrection every few years”.

Er zijn inmiddels heel wat jaren over dat ideaal van Jefferson heen gegaan. De Verenigde Staten zijn ook niet meer precies het agrarische gemenebest dat deze planter uit Virginia voor ogen zweefde. Maar wie zou willen ontkennen dat hij met zijn leer van die periodieke omverwerpingen van het bestaande zijn landgenoten niet nog steeds zwaar beïnvloedt? Het staat nog te bezien, of het China van Mao dit het Amerika van Jefferson en verwante geesten na zo lange tijd nog zal nadoen.

Eisenhower, zeker geen denker als Jefferson, maar typisch voor de Amerikaanse politieke filosofie zoals die ook tot de middenmoot is doorgedrongen, heeft eens gezegd:

America is not good because it is great. America is great because it is good.

Ook dit is in zekere zin nog Jefferson. En toch kunnen die woorden ons niet meer bevallen aangezien zij feitelijk onzuiver zijn geworden. Zij beantwoorden niet meer reëel aan de huidige positie van de Verenigde Staten in de wereld. Ja, in plaats van een hoop houden zij in zekere zin een doem in.

Het nut van de heimelijkheid

Laten wij nu weer ons actuele punt opvatten: de discussie rond de CIA. Tot de „goedheid” van Amerika heeft bijna twee eeuwen lang (van 1776 tot 1947) behoord dat het als staat geen ware „intelligence capability” onder zijn organen had. Uiter-

aard, in oorlog zijnde, was ook Amerika steeds gedwongen tot het onderdeel van de oorlogvoering dat spionage heet — de eerste Amerikaanse spion, Nathan Hale, werd reeds in 1776 door de Engelsen opgehangen — maar van een geheime dienst in vreedstijd werd, niet in de laatste plaats om morele redenen, tot 1947 afgezien.

Daarbij was reeds vóór 1947 gemakkelijk te bewijzen dat de absentie van zo'n dienst het oorlogsrisico voor Amerika dikwijls eerder verhoogde dan verminderde. Nu diende immers direct de Amerikaanse gewapende macht erop te worden afgestuurd indien ergens problemen bleken te zijn rijp geworden die, zoals William Colby, de vorige CIA-chef, het onlangs uitdrukte, „een zekere interventie, een zekere activiteit van onze kant” vereisten. Hij wilde daarmee zeggen dat, sinds de CIA bestaat, in het bijzonder de Marines niet meer zo vaak in actie hoefden te komen.

Er viel dus altijd al iets voor clandestiene activiteiten te zeggen. Soms zelfs meer dan voor orthodoxe, al naar de omstandigheden. Maar met dat clandestiene worden, als een staat er zijn toevlucht toe neemt, nu eenmaal bij voorbaat de meest lugubere bijgedachten verbonden.

It sounds fearful, and a lot of it is. But not always. The assassination of Hitler in 1944, if it could have been brought off, would have been better than another year of world war. And covertness is not always worse than openness. Was that secretly planned attempt to assassinate Hitler somehow less proper than dropping a platoon of uniformed paratroops to do it? That is an extreme example, but it makes the point: a dirty job arranged in secrecy is sometimes justified.

Aldus *The Economist* van 17 januari 1976, in een misschien geslaagde poging om de mensen, althans in het Westen, wat genuanceerder over deze kwestie te doen denken dan in de regel het geval is.

Some intelligent and honourable men believe that there should be no such thing as secrecy in the policies of a democracy. But democratic societies are more open in almost every respect than the totalitarian states that are often their adversaries. They start with that disadvantage: to dismantle one of their few remaining areas of secrecy would weaken them still further. Some sorts of covert activity are necessary for the non-communist countries, and that certainly includes the collection of intelligence about potential enemies.

Engeland is tot nu toe waarschijnlijk het beste voorbeeld van een democratisch land waar men in dit opzicht een goede middenweg heeft leren bewandelen. Er kwamen geen overbodige complexen bij kijken. Een „spy” had ook zijn taak en voor de rest

zorgde niet een slecht geweten maar een goede humor ervoor dat zijn werk nooit ál te hoog werd aangeslagen. Zeker sinds de Napoleontische oorlogen vormden clandestiene activiteiten „gewoon” een deel van de handhaving van Englands positie in de wereld. (Vgl. Jock Haswell — *The first respectable spy*. Londen (1969), een biografie van Colquhoun Grant, de man die zo zakelijk mogelijk Wellington aan de inlichtingen hielp die hij voor zijn strijd tegen Napoleon nodig had.)

In de Verenigde Staten lagen de zaken bij voorbaat anders en zij zijn, ondanks de oprichting van de CIA in 1947, klaarblijkelijk ook thans nog vrijwel Jeffersoniaans. Dat wil zeggen dat zich „every few years” binnen de CIA zoiets als een „insurrection” voordoet. Zogenaamd natuurlijk „to keep government in order”, doch ook maar al te dikwijls omdat de hardst concurrerende instelling altijd wel erin slaagt de een of andere CIA-figuur — steeds aangenomen dat deze te goeder trouw is — te overreden dat de beste weg terug naar Jefferson over Moskou of Cuba leidt. Philip Agee koos Cuba om er een boek samen te stellen (*Inside the Company; CIA diary*. Londen (1974)) dat nu, in combinatie met andere boeken van dezelfde „onthullende” soort, de CIA evenzeer aan de blikken van de buitenwereld heeft blootgesteld als Marlon Brando dat voor een bekende film verkoos te doen met een deel van zijn lichaam dat beter verborgen had kunnen blijven. Toch is dat spel der onthullingen al ten minste tien jaar aan de gang: men vergelijk de nieuwe rage maar eens met *Wer ist wer in der CIA?* (Oost-Berlijn, 1967).

De straffeloze omweg

Het grootste euvel is dus niet dat dergelijke exhibities nú plaatsvinden; het allergrootste is dat de Verenigde Staten min of meer gedoemd zijn steeds weer nieuwe geheime diensten op te bouwen die dan elk ogenblik door een „insider” kunnen worden afgebroken, zonder al te veel risico voor hem zelf, en dat is een van de voornaamste punten. Miles Copeland, een ex-CIA-man die over zijn ervaringen ook in boeken heeft bericht, maar in meer constructieve zin, beschreef de juridische situatie voor deze deloyale figuren als volgt.

In America we have no official secrets act. If a US Government employee gives secrets directly to a case officer of the Soviet KGB he is a spy, and can be prosecuted under our espionage laws. But if he gives those same secrets to a newspaper, even though it be the Communist Daily Worker, there is nothing whatever our government can do about it. Any government

employee, a lowly clerk or a senior official, may decide to switch loyalties to our enemies, and to dramatise his disaffection by taking a file cabinet full of 'top secret' papers with him — not directly to the other side, for that would be espionage, but indirectly by having them printed in a newspaper which is as accessible to the Russian, the Chinese and the Cuban intelligence services as it is to the American public.

En over Philip Agee die thans niet in de Verenigde Staten verblijft maar er waarschijnlijk, met een goede advocaat, ook rustig zou kunnen terugkeren, zegt hij:

In his book there is exactly that secret information which a case officer of the Soviet, Chinese or Cuban intelligence service would expect to get from an espionage agent planted inside the CIA. The information is presented in the same order as it would appear in an ordinary agent debriefing, with specifics precisely matching a standard debriefing check list. In his 'Acknowledgements' he reveals that upon his defection he spent some time in Cuba, where the Biblioteca Nacional Jose Marti and the Casa de los Americas 'provided special assistance' and 'representatives of the Communist Party of Cuba also gave me important encouragement'. It is as though Kim Philby had furnished his espionage information not directly to the Soviet KGB but to a reputable American publisher, then visited Moscow to get the 'special assistance' and 'important encouragement' he needed to organize his work into suitable form, and then proceeded to Denver, Colorado, to reap the profits of his literary efforts.

Zo is Amerika tegelijk een zeer machtig en een pijnlijk onmachtig land. Veel kleinere landen behandelen hun spionnen met veel minder egards. De zich nog Jeffersoniaans gedragende VS hebben in feite veel weg van een n-maal groter Zwitserland. Maar dan zonder bankgeheim!

Het hoeft in dit verband misschien ook niet te verbazen dat de streek New York—Washington de grootste concentratie van KGB- en GPOe-agenten ter wereld te zien geeft.

Wat hier *niet* is veranderd, kan men overigens niet slechts aan de filosofie van Jefferson, maar ook aan gebeurtenissen tijdens het presidentschap van dezelfde man demonstreren. Het spreekt haast vanzelf dat hij een president was wiens gedachten zich met afschuw van oorlogen en geruchten van oorlogen afwendden. Hij ging elke politiek van confrontatie, ook met de kleinste en zwakste staten, bewust uit de weg, en dat had vooral twee gevolgen: die kleine staten konden Washington zonder veel risico provoceren en in de Verenigde Staten zelf ontwikkelde zich een oppositie van mensen die voelden dat hun nieuwe staat eigenlijk, evenzeer

als alle andere, de verplichting had zich zelf te doen respecteren.

Zo wilde een coïncidentie dat in hetzelfde jaar waarin Jefferson president werd — hij begaf zich programmatisch te voet naar zijn inauguratie! — een klein, zeer zwak maar ook zeer arrogant landje Washington de oorlog verklaarde. Dat was de eerste keer dat de Verenigde Staten zich niet slechts in hele of halve staat van oorlog met Engeland bevonden — een toestand waaraan zij na de onafhankelijkheid tot aan 1814 (vrede van Gent) gewend waren — maar een andere, echte vijand erbij kregen. In zekere zin dus de eerste ware buitenlandse oorlog die zij te voeren kregen. Het landje in kwestie was het onooglijke Noordafrikaanse zee-roversstaatje Tripoli. Waarschijnlijk had het Jeffersoniaanse Amerika die oorlogsverklaring van een zo afgelegen landje kunnen negeren als het werkelijk zo agrarisch was geweest als Jefferson dat wilde. Maar zelfs Jefferson moest wel iets doen voor dié Amerikanen die andere toekomstperspectieven voor hun land hadden gezien en zich daarom omstreeks die tijd, als schippers en zakenlieden, al ver van huis waagden; ja, niet bang waren daarbij ook de Middellandse Zee op te zoeken waar zij echter — omdat de Arabieren de Amerikaanse vrijheidstrijd niet hadden „begrepen” — als willekeurige Europese christenen werden behandeld. Dat kwam erop neer, dat zij heel gemakkelijk konden worden gekidnapt, want dat was het antwoord dat Noordafrikaanse Arabieren nog tot na het jaar 1800 op christelijke zeevaart voor hun kusten plachten te geven. Men zou nu verwachten dat de Amerikanen daardoor toch ten minste tot herbezinning zouden worden gebracht. Maar Nietzsche heeft al eens gezegd „über gewisse Dinge fragt man nicht”, en de Amerikanen bleven hun illusies koesteren.

Zij wisten wel degelijk dat de Noordafrikaanse Arabieren zich al sinds eeuwen op die manier plachten op te stellen tegenover de handeldrijvende Westeuropese staten, wellicht als een late nasleep van de Kruistochten. Maar al waren het misschien ook hun voorouders geweest, het was moeilijk vol te houden dat er ook Amerikanen in die geschiedenis hadden meegespeeld. Bovendien traden de Verenigde Staten als nieuwe natie de wereld tegemoet in een geheel andere functie dan de gebruikelijke: om te bewijzen dat men hen niet mocht verwarren met het oude, krijgsvolke Europa, zonden zij hun handelsschepen uit zonder het normale complement van een oorlogsvloot die de veiligheid van de koopvaarders moest verzekeren. Een eigen oorlogsvloot wilden de Amerikanen liever níét heb-

ben: ook dat herinnerde te veel aan het oude Europa. In 1801 werden 20 van de 33 Amerikaanse oorlogsschepen geveild en de 13 overblijvende konden nauwelijks gewicht in de schaal leggen.

Zo hadden dus de zeerovende Arabieren van de Middellandse Zee voldoende reden om de Amerikanen niet met de Europeanen over één kam te scheren. Maar wat gebeurde? In een oogwenk wierpen zij zich bij voorkeur juist op die Amerikaanse handelsschepen omdat daarbij, door de zelfverkozen demilitarisatie van de staat die daarachter hoorde te staan, het risico wel het allergeingste was. Het werd Amerika's eerste, wel zeer vreemde conflict met een buitenwereld, die de door het zo idealistische nieuwe gemenebest uitgezonden humanitaire signalen negeerde of althans niet op hun juiste waarde wist te schatten.

Misdaad loont

Goede raad was duur. Om te beginnen werden de verzekeringspolissen duurder. Geen Amerikaanse zeeman waagde zich in de eerste kwarteeuw na het ontstaan van zijn zo vrije republiek met een goed geweten aan een vaart in de Middellandse Zee zonder zich te hebben laten verzekeren voor het geval dat hij slaaf in een Noordafrikaans „bagno” zou worden. Zo nam bijvoorbeeld Eleazar Johnson in 1801 een polis bij de Boston Marine Insurance Company die hem 75 dollar kostte. De maatschappij verplichtte zich daarvoor tot betaling van 3000 dollar:

... on the personal liberty of the said Eleazar against the risk of captivity by Mahometan Cruizers, on board Ship Hannah, of and from Boston to ports of discharge in the Mediterranean, and at and from thence to her port of discharge in the United States.

Kwam hij in slavernij, dan lagen er in Amerika dus ten minste 3000 dollars klaar om in de een of andere zeeroverskas te kunnen worden gestort!

Zó hadden de Amerikanen zich hun betere wereld niet precies voorgesteld. Maar aangezien idealisten nooit bij de eerste tegenslagen versagen, duurde het hier geruime tijd voordat speciaal een idealistisch opgezet gemenebest de consequenties uit de teleurstelling trok.

Wat het nietige Tripoli ook deed om de Amerikanen te provoceren, het kon jarenlang rustig zijn gang gaan, ongeveer als Cuba nu, hoewel dat veel dichterbij Amerika ligt. In feite kan ook Fidel Castro nog van Jefferson profiteren.

Kritiek

Intussen hadden zich de eersten geroerd met nogal wat kritiek op dat ver doorgevoerde idealisme. Daaronder was ook een zekere William Eaton, typisch één van die Amerikanen die steeds van tijd tot tijd zijn blijven optreden om hun landgenoten duidelijk te zeggen dat zij er verkeerd aan doen hun welwillendheid te overdrijven ten opzichte van bepaalde machten die het niet goed met hen menen. In zijn tijd profiteerden de mediterrane piraten — die kennelijk niet als onverbeterlijk mochten worden beschouwd, mits men bereid was geduld te oefenen — als eersten van die Amerikaanse lankmoedigheid. Eaton ging daar dwars tegenin. Aan een invloedrijk man in Washington schreef hij:

It grates me mortally to see a lazy man reclining at his ease upon an embroidered sofa, with one Christian slave to hold his pipe, another to hand his coffee, and a third to fan away the flies; and when I reflect that the sweat of my countrymen contributes to procure him this ease it is still more grating to perceive that the man believes he has the right to demand this contribution, and that we have not the fortitude to resist it.

Eaton wist waarover hij het had. Hij was een van de eerste Amerikaanse Arabische experts, een man die in de Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog zijn sporen had verdiend en omstreeks 1800 als consul van de Verenigde Staten in Tunis diende — hoofdzakelijk om de pasja daar met Amerikaanse bijdragen te spekken — maar die de hele situatie in het Noordafrikaanse „hondehok” van die aard vond dat hij alleen in een militaire interventie nog een oplossing zag.

In Washington was men voor die gedachte echter veel minder te vinden dan de voortvarende man — die overigens spoedig door de pasja van Tunis het land werd uitgezet — misschien had gehoopt. Ook omdat de Amerikaanse strijdkrachten nog nauwelijks bestonden, hield men zich daar liever aan een financiële dan aan een militaire aanpak van dit moeilijke geval. In 1795 was er met de zeeroversstaat Algiers een verdrag gesloten dat de Amerikaanse belastingbetaler \$ 642.500 had gekost, een zeer grote som voor die tijd. In 1796 en 1797 volgden analoge verdragen met Tripoli en Tunis waarmee resp. \$ 56.000 en \$ 107.000 waren gemoeid. Maar al deze verdragen waren niet veel meer waard dan het papier waarop zij stonden. Speciaal de Amerikaanse consuls in Tunis en Tripoli kregen steeds te horen dat hun land veel te weinig betaalde en dat dus de plundering van Amerikaanse schepen in de Middellandse Zee doorging alsof er geen verdragen waren.

Eaton — hij leefde van 1764 tot 1811 — verwachtte op de duur niets van al die Amerikaanse inschikkelijkheid. Hij voorzag een tijd waarin de zeerovers en mensenkidnappers, tenzij er metterdaad werd opgetreden, hun acties zouden uitbreiden tot in de Amerikaanse havens, ja, „als de plagen van Egypte in de slaapkamers van onze vrouwen en kinderen” zouden verschijnen.

Dat was voor het jaar 1800 wat té futuristisch gedacht, maar helemaal ongelijk had hij ook weer niet: 175 jaar later werden, in het tijdperk van de vliegmachine, zijn projecties in de toekomst maar al te concrete werkelijkheid.

Gedurfd plan

Tot zover de mentale achtergrond van de man en de conclusies die hij trok uit zijn verblijf in een Arabische omgeving. Vermoedelijk zou men nooit meer van hem hebben gehoord als niet een exceptionele „emergency” hem de gelegenheid had geschonken een plan uit te voeren dat zonder die omstandigheden wel altijd de gedachte van een Amerikaanse „crackpot” zou zijn gebleven: het plan van een door hem geleide guerrilla tegen pretentieuze maar in feite zeer zwak op hun benen staande machthebbers in het Midden-Oosten.

Men zou het een *CIA-actie avant la lettre* kunnen noemen, maar dan ingegeven door de omstandigheid dat er nog niet voldoende orthodoxe strijdkrachten bestonden om een zeer moedwillige aanslag op Amerikaanse rechten tegen te gaan. Op de oorlogsverklaring werd in Washington nauwelijks gereageerd — het Congres haalde er maandenlang de schouders over op — maar uiteindelijk moest er natuurlijk wel wat gebeuren. Het begon met wat meer vlagvertoon. In 1803/1804 had Amerika eindelijk een paar fregatten in de Middellandse Zee waarmee de haven van Tripoli enigszins kon worden geblokkeerd. Een van die schepen, de „Philadelphia”, had ook nog het ongeluk op een rif te lopen en door de Tripolitanen te worden overmeesterd. Als gevolg daarvan werd het „bagnó” van Tripoli met 307 nieuwe Amerikaanse „slaven” verrijkt. Die slag kwam in de Amerikaanse openbare mening zeer hard aan. Hij werd slechts ten dele verzacht door de befaamde „Hornblower”-actie van de man die men sindsdien graag aan de Amerikaanse marine ten voorbeeld heeft gesteld: de toenmalige luitenant, later admiraal, Stephen Decatur (naar wie o.m. de stad Decatur, in Illinois aan de Sangamonriver, werd vernoemd) die de haven van Tripoli wist binnen te sluipen waar hij de „Philadelphia” opblies voordat de Tripolitanen het schip

zelf in gebruik konden nemen. Nelson betitelde die actie als „de stoutmoedigste daad van de eeuw”.

To the shores of Tripoli . . .

Dit was het moment voor Eaton om in Washington eindelijk gehoor te krijgen voor een door hem uitgedroogd plan, de vreemdste guerrilla-actie die de wereld vermoedelijk ooit heeft gezien.

Men stelle zich voor: in 1804 begeeft een Amerikaan zich alleen naar Egypte om daar eerst een man op te zoeken die door de pasja van Tripoli, die de oorlog tegen Amerika voert, van de troon is gestoten. Hij weet deze, de oudere broer van de machthebber en dus zeker ten onrechte verdreven, voor een actief pretendentschap te interesseren. De teruggevonden pretendent, Achmed, is tevens bereid zich door troepen, die de Amerikaan nog zal verzamelen, weer op de troon van Tripoli te laten zetten. Daarbij wordt uitgemaakt dat de kosten van de expeditie, voorlopig ten laste van de Amerikaanse initiatiefnemer, in een later stadium door Achmed zullen worden gedragen. Deze zal, eenmaal terug in Tripoli, daarvoor het geld aanspreken dat de zeeroversstaat uit. . . Nederland ontvangt. (Die 19e-eeuwse „ontwikkelingshulp” kwam blijkbaar zeer trouw binnen, anders kan men de voorkeur van de Amerikaan voor deze specifieke bron van Tripolitaanse budgettaire rijkdom moeilijk begrijpen.) Vervolgens werft de Amerikaan in hetzelfde Egypte de benodigde troepen aan, hele en halve militairen van de verschillendste pluimage. Hij brengt het tot ca. 500 man. Om hen een „geraamte” te geven, laat hij een tiental mariniers uit de Verenigde Staten overkomen. Het marinecorps is in 1804 nog pas zes jaar oud, nog nergens ingezet en tien mariniers — die overigens niet konden raden welk een grote roem zij rechtstreeks tegemoet gingen — had men in Washington wel over voor een zaak waarin men feitelijk niet veel fiducia had. Want wat had de Amerikaan in Egypte met deze troepen voor? Wel, niets meer of minder dan dat zij een veldtocht dwars door de woestijn in richting Tripoli zouden ondernemen. Een soort Achtste Leger in miniatuur, een voorloper wellicht van Popski's Private Army uit de Tweede Wereldoorlog.

Eaton wist de mannen ook inderdaad in mars te zetten, over de Darb el-Hag, de beroemde kustweg van Egypte naar Libië. Men schreef maart 1805.

Seton Dearden, die de laatste bijdrage tot de biografie van deze Amerikaanse Lawrence, meer dan honderd jaar voor de werkelijke, heeft geleverd,

beschrijft de onverstoorbaar door de woestijn oprukkende troep als volgt.

In the van rode an American general officer, in full regimentals and cocked hat. Behind, in order, came a Marine subaltern, two naval midshipmen, a warrant officer and a file of six uniformed U.S. Marines, the latter marching in careful step, with their muskets at the slope. Behind these came a less disciplined company of twenty-five artillery men, clothed in a variety of uniforms, and dragging an equally varied collection of weapons, including a field gun. Behind these again came a strangely dressed party of thirty-eight Greek mercenaries. Around this little party, as it moved slowly but inexorably westwards, cavorted a party of about ninety Arab horsemen, led by a Prince of Barbary, dressed in all the Kuloghli finery of coloured silks, gold embroidery, silvered saddles, and profusion of guns, pistols and daggers. Behind toiled a long line of camel-men, camp followers, servants, and a string of 109 camels carrying supplies.

Men zou het niet geloven maar deze mensen bereikten na 800 km Derna, veroverden die stad op de soldaten van de pasja — hier ging voor het eerst in de oude wereld de vlag van de nieuwe in top — en maakten al aanstalten om naar Tripoli verder te gaan toen de pasja, door het wapenfeit geïmponeerd, vrede sloot met de Verenigde Staten. De regerende pasja was werkelijk bevreesd dat zijn oudere broer het pleit zou gaan winnen. Feitelijk banger voor Eaton met zijn avontuurlijke „vrijheidsstrijders” dan voor de hele potentie van Amerika die hem in vier jaren eigenlijk niets had kunnen doen, verlaagde hij zijn prijs voor de vrijlating van de Amerikaanse „slaven” in Tripoli van \$ 200.000 tot \$ 60.000. Tegelijk liet hij de Amerikanen weten dat, als zij Eaton niet wisten tegen te houden voordat hij voor Tripoli verscheen, zijn aanbod niet meer zou gelden en dat dan al de Amerikanen in zijn macht zonder pardon zouden worden gemassacreerd.

Dergelijke dreigementen hebben nooit hun effect gemist. De Verenigde Staten haastten zich, zó snel de aangeboden vrede aan te nemen dat zelfs Eaton, de man die alles had bewerkstelligd, daarvan niet op de hoogte werd gebracht. Hij kreeg pardoes bericht dat hij zich met Achmed in Derna op een Amerikaans schip had in te schepen, met achteren in-de-steeklating van allen die met hem door dik en dun waren gegaan en die, als partijgangers van Achmed, thans ver van hun basis aan de genade van een wraakzuchtige pasja waren overgeleverd. In ieder geval voelde hij zich even miskend als later zijn „Arabische” guerrillacollega Lawrence in Engeland. Nog afgezien daarvan dat beiden steeds zijn blijven rondlopen met het gevoel dat de

Arabieren, die met hen in zee waren gegaan, aan een „hogere politiek” waren opgeofferd.

Lawrence begreep veel meer van de Arabieren. Eaton kon er nog weinig van begrijpen want hij was in feite de eerste Amerikaan die met hen optrok. Bovendien speelde de religieuze factor toen nog een grotere rol. Bij het kampvuur vertelde Eaton, door de Arabieren naar zijn godsdienst gevraagd, simpel dat de Amerikanen, neen, geen Mohammedanen waren, maar een aparte hemel hadden, anders dan die van andere Christenen, omdat men, evenals hij zich zo vreemd onder hen bevond, daar regelmatig uitstapjes naar het paradijs van de Mohammedanen placht te organiseren. Het schijnt een zekere band teweeggebracht te hebben. Maar al mocht het Eaton, ondanks zijn verbluffende wapenfeiten, niet veel anders zijn vergaan dan de Israëliische generaal die in de Jom-Kippoeroorlog al midden in Egypte stond toen de oorlog plotseling werd afgeblazen, en al is de raid naar Tripoli van 1805 bijna totaal aan de vergetelheid prijsgegeven, op één merkwaardige plaats leeft hij voort: de stuk of tien mariniers die daaraan deelnamen zijn namelijk de enigen waaraan men kan denken bij de woorden van de Amerikaanse *Marines' Hymn* die gewagen van de „shores of Tripoli”. Het stuk heette eerst ook zo, totdat er in 1846 in Mexico eindelijk eens iets gebeurde dat mariniers opeiste in grotere sterkte dan die paar man die onder kapitein Eaton en hun eigen luitenant Presley O'Bannon het grootste wapenfeit van Jeffersons tijd volbrachten. Nu luiden de woorden dan „From the halls of Montezuma, to the shores of Tripoli”. Maar chronologisch is het omgekeerd.

Dat eerste Amerikaanse militaire optreden in het Midden-Oosten is trouwens door zo'n lange periode van Amerikaanse absentie in dat deel van de wereld gevolgd — het zeeroversprobleem ging nu snel de wereld uit en de Amerikanen interesseerden zich militair toen niet meer voor het gebied — dat men kan begrijpen waarom die kusten van Tripoli verwaagden.

CIA op de progressieve toer

In Egypte, waar Eaton startte, zou echter ook bijna 150 jaar later de CIA, zoals wij die kennen, zijn eerste vuurproef buiten Amerika zelf doorstaan. Het is interessant daarover iets te zeggen omdat men dan al die misnoegde lieden veel beter kan begrijpen die, zoals Philip Agee, met hun onthullingen zijn gekomen na vele jaren in de CIA te hebben gediend.

Zij hebben het nu over heel andere fouten, maar

het is nog de vraag wanneer de CIA zijn grootste fouten heeft begaan. Het is namelijk ook zeer wel mogelijk dat hij zijn ware flaters heeft geslagen in de periode toen de Agee's zich in de CIA nog uitstekend op hun gemak voelden. Speciaal toen zij van Washington permissie kregen in het Midden-Oosten een „Arabisch socialisme” ten doop te houden.

De (bewijsbare) verdenking is niet van de hand te wijzen dat deze misnoegden in de CIA pas toen iets „fascistisch” zijn gaan ontdekken nadat de uitgesproken „linkse” CIA-koers, die in het Midden-Oosten zeker zeer falikant is afgelopen, ad acta werd gelegd.

De geschiedenis van de Amerikaanse politiek in het Midden-Oosten in de jaren '50 is nog maar zeer ten dele geschreven. Maar zóveel weet men daar intussen wel van: er is bijna geen naoorlogse geschiedenis zo triest en tegelijk zo komisch als de wijze waarop de Verenigde Staten toen meenden daar voor hun eigen nut en dat van het gehele Westen werkzaam te moeten zijn. Triest omdat zij rechtstreeks de „revolutionaire” sfeer schiep waarvan vervolgens de Sovjets de grote profiteurs zouden worden, en komisch omdat het een typisch voorbeeld was van wat Mark Twain „the innocents abroad” noemde, daarbij doelende op de eigenaardigheid van Amerikaanse toeristen buitenlandse toestanden niet zeer objectief maar slechts met het oog op de criteria van thuis te beoordelen.

Men kan daarover nu rustig spreken want het zou bepaald unfair zijn onder alle fouten die de CIA beging, nu juist de meest „progressieve” te vergeten. Daarvoor was de vergissing, die speciaal een toen zelf nog Jeffersoniaanse CIA beging door Nasser na diens coup d'état van 22 juli 1952 te zien en te behandelen als de George Washington van een nieuw Egypte, te rijk aan averechtse gevolgen. Er kan overigens niet veel twijfel meer over bestaan dat de CIA alles over die coup wist door toedoen van een van de bekendere figuren uit de geschiedenis van die instelling, Kermit („Kim”) Roosevelt, een kleinzoon van de ook al zeer avontuurlijke eerste Amerikaanse president van dezelfde naam, Theodore Roosevelt. In elk geval verzette Nasser jarenlang geen stap zonder intensief Amerikanen te consulteren, om het even of zij nu van het State Department, de CIA of van grote reclamebureaus kwamen.

In die periode was het eigenlijk zo dat noch Naguib, de aanvankelijk op de voorgrond geschoven coupleider, noch Nasser zelf belangrijke verklaringen aflegden indien zij niet eerst door de Amerikaanse molen waren gegaan. Op die manier kwam bijvoor-

beeld het programma van de nieuwe regering tot stand: een Amerikaan van het State Department, voorheen werkzaam bij de grote reclamefirma J. Walter Thompson, produceerde de eerste versie. In het Arabisch vertaald, maakte Nassers staf daarvan iets meer Egyptisch. Dit kreeg de Amerikaan dan weer in het Engels terug . . .

... and so on back and forth between English and Arabic until a final version was produced. The final paper was passed off to the outside world as the work of Zakaria Mohieddin, Nasser's most thoughtful and (in Western eyes) reasonable deputy, and accepted at face value by intelligence analysts of the State Department, the CIA and, presumably, similar agencies of other governments.

Het citaat komt uit *The game of nations*, in 1969 verschenen, van de hand van de reeds eerder aangehaalde Miles Copeland, een „management consultant” die in 1955 door zijn firma werd uitgeleend aan het State Department en aan Nasser, omdat hij een zekere ervaring had met de „democratisering” van Arabische volken. Met andere woorden: hij had reeds in andere Arabische landen contacten gecultiveerd met „revolutionaire” officieren, steeds met het oog op een verbetering van het „representatieve” karakter van Arabische regeringen. De Amerikanen waren toen nog zeer verontwaardigd over de politieke erfenis die de Westeuropese koloniale mogendheden in het Midden-Oosten hadden achtergelaten. Zij twijfelden er niet aan daarvoor iets populairders in de plaats te kunnen stellen.

Goede leerschool

Nu, dat gebeurde, te meer daar zij de jongere officieren waarop zij voor dat doel hun keus lieten vallen, meteen wegwijs maakten in de modernste propagandatechniek, uiteraard een zeer efficiënt middel om de nogal brandbare volken van het Midden-Oosten te beïnvloeden.

De „radio van Nasser” was daarvan een sprekend voorbeeld. Er zou later veel te doen zijn over „Duitse antisemieten” die de anti-Israëliëse campagnes van deze radio in handen zouden hebben genomen. De werkelijkheid was echter dat de Egyptenaren voor hun propaganda al heel snel uitstekend op eigen benen konden staan, daar zij het vak konden leren van betere krachten dan van die wat stoffig geworden figuren uit het Derde Rijk. Miles Copeland vertelt:

Ambassador Caffery arranged with Nasser for the loan to the Egyptian government of perhaps the leading practitioner of 'black' and 'grey' propaganda in the

Western world, Paul Linebarger, the former OSS propagandist who during the second world war had broadcast what were ostensibly German and pro-German newscasts but which were actually demoralizing to the Germans in effect. Linebarger showed the Egyptian propagandists how to damage hallowed figures (for example, General Naguib) while seeming to praise them, a technique which the Egyptians still use in Arab world politics.

Het leek dus, in die jaren '50, een ware Amerikaans-Arabische bruiloft te worden. En toch liep alles mis, wát de Amerikanen ook deden om van Nasser allerlei maatregelen door de vingers te zien die niet bepaald erop wezen dat hij een George Washington van Egypte wilde worden.

Nog in 1962 stuurde president Kennedy een Harvard-hoogleraar, bij wie hij had gestudeerd, naar Nasser om zich over diens regime te laten geruststellen. De zending was een volkomen ideologisch succes. Nasser stelde de professor diverse malen de vraag: „Doen wij ergens iets dat een Amerikaan anders zou doen als hij op mijn plaats zou staan?” En dus ging de professor naar Washington terug om Kennedy te verzekeren dat een Amerikaan alles precies zou doen als Nasser het met zijn Egyptenaren deed.

De illusie die — zoals spoedig daarna zou blijken — aan dit alles ten grondslag lag, is door een goede kenner van het Midden-Oosten, Elie Kedourie, „the political equivalent of the search for the philosophical stone” genoemd.

De Sovjet-Unie was toen in het Midden-Oosten nog nauwelijks present. Dat heeft haar, gezien haar later duidelijk geworden ambities, zonder twijfel verdrotten. Maar gemist heeft zij door haar afwezig-

heid niet veel, want een toen nog door de Agee's bemande CIA deed, volkomen vrijwillig, alles waarbij de Sovjets vervolgens maar behoefden aan te sluiten om in het Midden-Oosten meteen de beste vrienden te hebben, te beginnen met Nasser zelf. Copeland geeft in zijn boek hoog op van Nasser en hij is van mening dat *alle* Amerikaanse ambassadeurs in Kaïro tijdens Nasser er uitstekend aan deden in hem nooit iets lelijkers te zien dan een Egyptische George Washington. Toch liep hij naar de Sovjets over. Volgens Copeland alleen omdat Washington de informaties van de Amerikaanse ambassade en de CIA in Caïro ten slotte „ten onrechte” begon te wantrouwen. De werkelijkheid was echter dat al die heren, verliefd op het „Arabische socialisme”, een tyrannie waren gaan helpen en goedpraten. Maar omdat het een tyrannie was die uiterlijk „progressief” klonk, mocht dat hier.

In any case, the road to hell is paved with good intentions: it is a piece of worldly wisdom which the agents of a great power should cherish more than ambitious and attractive theories about society or revolution. (Elie Kedourie)

Thomas Jefferson, de man die zijn pantoffels aanhield als buitenlandse gezanten bij hem op bezoek kwamen, is voor een supermacht wellicht toch een beetje „out of date”, met al zijn agrarische enthousiasme, vooral als hij door overlopers nog hoofdzakelijk als alibi wordt gebruikt.

Na 200 jaar zijn vele dingen totaal anders geworden. Dat geldt zeker niet in de laatste plaats voor de Bicentennial van de Declaration of Independence.

MEDEDELING

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de secretaris-penningmeester van de Koninklijke Vereniging (Nassaulaan 6, Zoetermeer) in voorkomend geval ter zake in te lichten.